№ 200 ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 13 1908 ՇԱԲԱԹ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 13 № 200

ԵՐԵՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ»
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 258.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Թիֆլիսի Նահանգի ազնուականութեան պարագլուխների և պատգամաւորների ժողովը սրանով յայտարարում է, որ կիրակի, սեպտեմբերի 14-ին, Քվաշվէթի ս. Գէորգ եկեղեցում, պատարագից յետոյ, նշանակված է մաղթանք առողջութիւն պարգևելու ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵԾ-ԻՇԽԱՆ ՄԻԽԱՅԻԼ ՆԻԿՕԼԱՅԵՎԻՉԻՆ։ Պատարագը կը սկսվի առաւօտեան $9^{1}/_{2}$ ժամին։ 1—1

Կիրակի, սեպտեմբերի 14-ին, Վանքի մայր եկեղեցում տեղի կունենայ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱՐԽԱՆԵԱՆԻ

մահվան քառասօրեակի հոգեհանգիստը, որի առթիւ այրի Վարդուհի Թարխանեանը իր զաւակների հետ խնդրում է հանգուցեալի յիշատակը յարգողներին՝ ներկայ գտնվել հոգեհանգստին. սկիզբն է 12-ին, պատարագից յետոյ։ 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պօստային հաղորդակցութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հսկայական հրդեհ Բիբի-Հէյբաթում. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պարսկաստանի անցքերը. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Օգտակար կազմակերպութիւններ։

ՊՕՍՏԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր երկրի զանազան տեղերից մենք շատ անգամ գանգատներ ենք լսում, որ նամակը և լրագիրը դժուարութեամբ են հասնում մարդկանց ձեռքը և այդ պատճառով չեն զարգանում մտքի փոխանակութիւնը և գրագրութիւնը այն չափով, որ կարող էին տեղի ունենալ աւելի նպաստաւոր պայմաններում։ Նոյն իսկ այն տեղերում, ուր գոյութիւն ունեն պօստային գրասենեակներ, պօստը ամեն տեղ չէ երթևեկում յաճախակի և դեռ շատ դէպքերում ստացվում և ուղարկվում է շաբաթը միայն մէկ անգամ։ Իսկ այն գիւղական շրջանները, որոնք պօստ չունեն, ստիպված են երբեմն քսան երեսուն և երբեմն յիսուն ու նոյն իսկ հարիւր վերստ ճանապարհ կտրել մինչև կը հասնեն պօստի կայարանին։ Այդպիսի հանգամանքներում լրագիր ստանալը կամ գրագրութիւն պահպանելը մի այնպիսի դժուարութիւն է, որ մարդու սիրտ չէ զօրում խիստ կերպով մեղադրելու տեղերի գաւառացուն, թէ ինչու նա աւելի սերտ յարաբերութիւններ չէ պահպանում կենտրոնների և ուրիշ տեղերի հետ։

Սակայն այդ սերտ յարաբերութիւններ պահպանելը անհրաժեշտ գործնական մի պահանջ է, որ պէտք է ստանայ գրական լուծում կարելիին չափ շուտ, որպէս զի երկրի զանազան մասերը կարողանան օգտվել այն բոլորից, ինչ որ մի կողմից մշակվում է կենտրոններում, իսկ միւս կողմից այն ընթացիկ երևոյթներից, որոնք տեղի ունեն գաւառում և այն դիտողութիւններից, որոնք կատարվում են կեանքի շըրջաններում։

Ճիշդ է, պօստային վարչութիւնը իւրաքանչիւր տարի աւելացնում է նոր գրասենեակների թիւը և ընդարձակում է իր գործունէութիւնը, սակայն նրա կատարածը շատ փոքր է այն պահանջի համեմատ, որ կեանքն է առաջադրում։ Ուստի անհրաժեշտ է, որ և գաւառական մարմինները իրանց կողմից միջոցներ ձեռք առնեն նպաստելու պօստային հաղորդակցութեան զարգացմանը։ Այդ բանը կարելի է իրագործել երկու ճանապարհով՝ մի կողմից կազմակերպելով գիւղական պօստի ներքին ցանց և հաստատելով զեմսկի պօստի նման մի հաղորդակցութիւն, իսկ միւս կողմից կապելով մասնաւոր յարաբերութիւններ զանազան տեղերի մէջ պօստի հետ հաղորդակցութիւն պահպանելու նպատակով։

Պօստային հաղորդակցութեան զարգացումը շատ կարևոր հանգամանք է երկրի բարգաւաճման համար և շատ կարևոր է, որ տեղական գործողները թէ իրանց սեփական չափերով ու միջոցներով և թէ իրանց միջնորդութիւններով մեծացնեն այն ցանցը, որ այժմ դեռ շատ նոսր է և անբաւարար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀՍԿԱՅԱԿԱՆ ՀՐԴԵՀ ԲԻԲԻ-ՀԷՅԲԱԹՈՒՄ

Սեպտեմբերի 9-ին, գիշերվայ մօտ ժամը 11-ին, Բիբի-Հէյբաթում նորից բռնկվեց հրդեհ, որը կարճ ժամանակում չը տեսնված չափեր ընդունեց։ Կրակի բոցերը, ծուխի թանձր և խաւար քուլաները, միմեանց հետ մաքառելով, երկինք էին բարձրանում։

Զարագուշակ սուլոցները կէս գիշերին քնահարամ արեցին առանց այն էլ միշտ լարված դրութեան մէջ ապրող այս և այն ֆիրմայի հանքերի բնակիչներին. սկսվեց մի սովորական ք ա շ. տեղափոխում են երեխաներին, կարևոր իրերը, գրասենեակային պիտոյքները, արժէքաւոր կալարները՝ աւելի ապահով և վըտանգի աւելի քիչ ենթակայ տեղեր։

Կրակը սկսվում է նախկին Նաոֆիլեանի, այժմեան անգլիացիների (Бакинское Общество русской нефти) քաշվող հորերից մէկում, № 56 արքունական հողաբաժնում, որտեղ այրվում է երեք նաւթահոր, ապա անցնում է հարևան № 86 հողաբաժնի հորերը, որտեղ կլանում է հինգ նաւթահոր։ Այդ ժամանակ բարձրանում և սկսում է սաստկանալ Բագուի սովորական հիւսիսային քամին և այրվող տախտակների կտորներ, Թիֆլիսի ընկերութեան նաւթահանքի վրայով շպրտում է 2—300 սաժէն հեռաւորութեան վրա՝ Бакинское Нефтяное Общество ի № 6 հողաբաժնի վրա, որտեղ ընդհատումով խփում էր № 4 նաւթահորը։

Պէտք է ասել, որ այդ մասում, խփում էին զանազան ֆիրմաների 4—5 նաւթահորեր։ Դա ֆօնտանների մի հսկայ թագաւորութիւն էր։ № 4 նաւթահորը իր մի քանի հարևան քաշվող հորերի հետ այրվելիս, այրվեցին և մի քանի հողէ ամբարներ, ապա կրակն անցաւ նոյն ֆիրմայի № 2 ուժգին խփող ֆօնտանը, այդտեղից Նոբելի № 27 հողաբաժնի նաւթահանքը, որտեղ այրվում են համարեա բոլոր հորերը, շինութիւնները, կոչեգարկաները և մի կողմից կրակը հասաւ մինչև ծովը և բռնկեց ծովափի մի մասը, որտեղ կիտված էր յիշած ֆօնտանների նաւթի մի մասը։ Այրվեցին և մի քանի նաւթամատոյցներ։

Վերջին ֆիրմայի № 2 այրվող ֆօնտանից քիչ հեռու, Օգուլեվիչի № 7 հողաբաժնի վրա խփում է № 1 հորից մի հսկայական ֆօնտան, օրեկան մօտ մի միլիօն պուդ արդիւն-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

II

Աշխատաւորների գործակցութիւնը նպաստում է աշխատանքի խելացի բաժանմանը։
Դաւիդ Րիկարդօ։

Լաւ օրինակին հետևելը մեծ առաքինութիւններից մէկն է։
Ս. Սմայլս։

Մեր գիւղացին գարունն ու ամառը աշխատում է, իսկ ամբողջ ձմեռը և մասամբ աշունը անգործ պառկում և սպասում առանց արտադրելու։ Շրջապատող պայմաններն ընդհանրապէս այնպէս են, որ ձմեռային պարապմունք չեն մատակարարում գիւղացուն, իսկ նա այնքան ոյժ ու պատրաստութիւն չունի, որպէս զի սեփական նախաձեռնութեամբ ստեղծէ եկամտի մի աղբիւր։ Այդպիսի հանգամանքներում որքան էլ բարի լինի մայր բնութիւնը, որքան էլ առատ լինի երկրի բերքը, նա չի կարողանայ բաւարարութիւն տալ ամբողջ տարվայ պէտքերին։ Սև կարիքը ձմեռվայ ցրտի ու բորանի հետ կանգնում է թըշուառ գեղջուկի դրանը։ Ինչ անել։ Հարկաւոր է հարկերը վճարել—նա դիմում է վաշխառուի օգնութեան. հարկաւոր է տուն-տեղին [illegible]—նա դարձեալ նոյն ճանապարհն է ընտրում։ Իսկ վաշխառուն օգտվում է այդ նեղ վիճակից և իր երկաթէ պայմաններն է առաջարկում։ Պայմաններ, որոնք այնքան աւերիչ, այնքան քայքայիչ հետքեր են թողնում։ Այդ մասին փաստերը բազմաթիւ են, նմուշներ ամեն քայլափոխում պատահում են։

—Աստուած բանն աջողէ Սաքօ քեռի, ասում էր ինձ Շիրակի գիւղացիներից մէկը։

—Ինչու, ինչ է արել։

—Շատ մեծ բան. նա ինձ պարտք տուեց թումանին—(10 ռուբլի)—միայն 20 կոպ.—(ամսական)—շահ և մէկ օրվայ արօրի օգնութիւն պահանջելով։

Միամիտ, խղճուկ գիւղացի։ Նրա կարծիքով դա բարեգործութիւն էր։ 10 ռուբլուն ամսական 20 կոպ. տոկոս, ուրեմն տարեկան 2 ր. 40 կ. և արօրի մէկ օրավարձ, որ ամենաքիչը 1 ր. 60 կ. կարելի է հաշւել. ուրիշ խօսքով ասած 10 ռուբլուն տարեկան 4 ր. տոկոս կամ 100 ռուբլուն 40%։ Եւ դա դեռ բարեգործութիւն է համարվում, եթէ վաշխառուական պահանջի minimum։ Կան աւելի սոսկալի փաստեր, երբ տոկոսը 100 ու նոյն իսկ 200 %-ի է հասնում։ Դժբաղդաբար, անտեսական այդ չարիքը միայն կանխիկ դրամի փոխառութեան ձևերով չէ արտայայտվում, այլ և սերմացուի, յարդի և առհասարակ նիւթեղէնի փոխառութեամբ։ Գիւղերում գրեթէ ընդհանուր սովորութիւն է դարձել հարկ եղած դէպքում 1 քթոց յարդ փոխ վերցնել 2 քթոց վերադարձնելու պայմանով, ուրեմն 6 ամսվայ ընթացքում՝ կրկնակի, այսինքն տարեկան 100%։ Գրեթէ նոյն ձևով է կատարվում և հացահատիկների փոխառութիւնը. սովորաբար վերցնում են 1 սոմար (18 պուդ) և վերադարձնում $1^{1}/_{2}$։ Գիւղական խանութպանն էլ յետ չէ մնում այդ ընդհանուր հոսանքից։ Նա իր վաճառած ապրանքից ամենաքիչը 25—50% օգուտ է ստանում, իսկ շատ անգամ «նիսիա» տուած ապրանքի համար էլ առանձին տոկոս է հաշւում։

Ինչ անէ այդպիսի պայմաններում ապրող գիւղացին։ Նա աշխատում է, արիւն-քրտինք է թափում, բայց արդիւնքն ուրիշն է վայելում։ Կալոցը վերջանալուն պէս գալիս է հարկահանը և իր հարկը պահանջում, պարտատէրը—պարտքը, խանութպանը—իր բաժինը, պահապանը—իր վարձը։ Եւ վերջը գիւղացին ամբարում է չնչին մնացորդը, միամիտ բարեպաշտութեամբ մրմնջալով.

—Աստուած ողորմած է. նա իմ ընտանիքի բաժինը կուղարկէ։

Սակայն, ինչպէս յայտնի է, հրաշքների դարը վաղուց անցել է։ Բարեպաշտ գեղջուկի աղօթքները չէ արդարանում և նա դեռ ձմեռվայ կէսին նորից դիմում է փոխառութեան. նորից կրկնվում է նոյն խաղը և այդպէս անվերջ։ Եւ ո՞րտեղից նա մտածէ կուլտուրայի և կատարելագործութեան մասին։

Այդպէս ուրեմն ամփոփելով բոլոր ասածները, գալիս ենք այն եզրակացութեան, որ մեր երկիրը բարեբեր ու հարուստ է, բայց ազգաբնակութիւնը աղքատ է ու կուլտուրապէս յետամնաց։ Նա չէ կարողանում շահագործել իր շուրջն ընկած հարստութիւնները, չէ կատարելագործում մշակութեան տեխնիկան. նա չարքաշ կեանք է վարում և շատ յաճախ կարիքից դրդված վաշխառուական շահագործումների ենթարկվում։

Ինչ անել ուրեմն. ինչով դարմանել ժողովրդական այդ ցաւը, ինչով վերացնել կամ գոնէ մեղմացնել տնտեսական այդ չարիքը։

Ուրիշից փրկութիւն սպասելն անօգուտ է, կողմնակի բարեգործութեան վրա յոյս դնելն ապարդիւն։ Տնտեսական-սօցիալական չարիքները խօսքով ու բարի ցանկութեամբ չեն վերացվում, այլ կենդանի գործով։ Անհրաժեշտ է ուրեմն ինքնագործունէութիւն ու ինքնօգնութիւն՝ համաշխատակցութեան վրա հիմնված։ Ինչ որ անզօր է անել մէկը, կարող է անել այդ «մէկերից» կազմված միութիւնը. ինչ որ դժուար ու անմատչելի է գիւղական մի ընտանիքի համար, մատչելի կը դառնայ ամբողջ գիւղին, եթէ նա միացած լինի, եթէ նպատակայարմար կազմակերպութիւններ ունենայ։ Զէ որ անձրևի կաթիլներն էլ շատ չնչին ոյժ են ներկայացնում առանձին-առանձին վերցրած, բայց երբ միանում են՝ առուներ են կազմում, առուները—գետեր, գետերը—հեղեղներ։ Կարելի է հասարակական անջատ ոյժերից էլ այդպիսի հոսանքներ առաջացնել, եթէ նրանց համաշխատակցութեան օղակով միացնենք։

—«Ներկայ տնտեսական պայմաններում, ասում է պրօֆէսօր Բուշ *), կօօպերացիաները՝ համաշխատակցող ընկերութիւնները մի փրկարար զէնք են ներկայացնում հարստահարութեան դէմ կռւելու համար...»։ Եւ այդ զէնքը առանձնապէս ազդու դեր կարող է խաղալ մեր գիւղերում, ուր շատ նպաստաւոր պայմաններ կան այդպիսի կազմակերպութիւններ առաջացնելու համար։

Բայց որպէս զի մեր ընթերցողներն աւելի կոնկրետ գաղափար կազմեն այդ խնդրի մասին և աւելի շօշափելի դառնայ նրա նպատակայարմարութիւնը, անցնենք քաղաքակիրթ երկիրները և մի քանի օրինակներ վերցնենք նրանց մօտիկ անցեալից։

Երբ մարդ ճանապարհորդում է Եւրօպայի քաղաքակիրթ երկիրներում, երբ տեսնում է զարգացած կուլտուրայի արդիւնքները, ազգաբնակութեան բարեբաստիկ կենցաղը և աչքի առաջ է բերում մեր մութ ու մռայլ իրականութիւնը, այն ժամանակ ակամայից մի բողոքանչութիւն է դուրս թռչում։

—Ինչու մեզանում էլ այդպէս չէ. ինչու մեր ժողովուրդն էլ չի հետևում եւրօպացիների գեղեցիկ օրինակին։

—Ախր մենք ոյժ չունենք, գուցէ պատասխանեն շատերը. ինչպէս հետևենք այդպիսի օրինակներին. ինչպէս ստեղծենք ցանկալի կազմակերպութիւններ։

Բայց միթէ դա արդարանալու պատճառ է։ Ոչ մի բարիք առանց դժուարութեան և զոհաբերութեան չի առաջ գալիս։ Ոչ մի տեղ հասարակական հիմնարկութիւնները յանկարծակի, կախարդական գաւազանի շնորհիւ չեն գոյութիւն առնում։ Դրանք բոլորն էլ հաստատվում և զարգանում են կամաց-կամաց, ժամանակի ընթացքում, անվերջ ջանքերի շնորհիւ։ Եւրօպայի շատ և շատ գիւղերում այժմ կան

*) Ernst Busch: „Die soziale Frage und ihre Lösung“.

քով։ Հետաքրքրվողների ամբողջ ուշադրութիւնը գրաւել էր այդ ֆոնտանը, որը շրջապատված երեք կողմերից կրակի բոցերով, մի տեսակ հրաշքով չէր այրվում և անվրդով շարունակում էր իր դղրդոցը։ Այժմ էլ, գիշերվայ ժամը 10-ին, դեռ կրակը չէ կպել նրան։ Այդ բանին նպաստում է դեռ շարունակվող քամին, որ միշտ փչում է մի և նոյն ուղղութեամբ։ Եթէ այդ հորը այրվի, հրդեհը աւելի հսկայական չափեր կը ստանայ, որովհետև նրա առաջին է գտնվում մի ընդարձակ լիճ նոյն ֆոնտանի նաւթով։

Մուխի թանձր պատնէշը հնարաւորութիւն չէ տալիս դեռ ևս որոշելու աւերման չափերը և պարզելու հրդեհին զոհ գնացած շինութիւնները, հորերը, նոյնպէս և, եթէ կան, մարդկային զոհերի թիւը։ Մանրամասնութիւնները կը հաղորդեմ։

Ստատիստ

Սեպտեմբերի 10-ին
Բագու

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Այն տեղեկութիւններով, որ ժողովել են Անդրկովկասեան վիճակագրական կոմիտէտի յանձնարարութեամբ Երևանի նահանգական և Կարսի շրջանային վիճակագրական կոմիտէտները, 1902 թւականի ընթացքում Երևանի նահանգի և Կարսի շրջանի զանազան քաղաքային և գիւղական հասարակութիւնների անդամ են գրվել 18,132 հոգի երկու սեռից։ Դրանք բոլորն էլ համարեա հայ-փախստականներ են Թիւրքիայից, որոնք բնակիչ են գրվել գլխաւորապէս Երևան, Ալէքսանդրօպօլ, Նախիջևան և Կարս քաղաքներում և Կաղզւան աւանում։ Երևանում գրվել են 3,896 հոգի, Ալէքսանդրօպօլում—2,027, Նախիջևանում—696, Կարսում—10,082 և Կաղզւանում—5,594 հոգի։

—

«Баку» լրագրում կարդում ենք. «Անհրաժեշտ համարելով մի անգամ ընդ միշտ կարգաւորել այն բազմաթիւ պարսկահպատակների դրութիւնը, որոնք ապրում են Կովկասում կամ առանց ազգային անցագրերի կամ այնպիսի անցագրերով, որոնք վկայված չեն Պարսկաստանի ռուսական հիւպատոսների կողմից, կովկասեան քաղաքացիական մասի կառավարչապետը մի շրջաբերականով յանուն նահանգների և շրջանների կառավարիչների՝ առաջարկեց նրանց այդպիսի պարսկահպատակներին նշանակել 6-ամսեայ ժամանակամիջոց, որի ընթացքում նրանք պէտք է ստանան ազգային անցագրեր՝ վկայված Պարսկաստանի ռուսական հիւպատոսների կողմից։ Բացի սրանից պէտք է ընտանեկան ցուցակներ կազմվեն այն պարսկահպատակների համար, որոնք գրված են կովկասեան որ և քաղաքի կամ գիւղի բնակիչ, որպէս զի նախօրօք համաձայնութիւն կայացնելով պարսկական կառավարութեան հետ, կարելի լինի հանել նրանց պարսից հպատակութիւնից և գրել ռուսահպատակ։ Վաղ ժամանակներից այստեղ ապրող պարսկահպատակների որդոցն և թոռներին, որոնք հասել են չափահաս տարիների և չունեն օտարահպատակների համար սահմանված անցագրեր, պէտք է տրվեն անցագրեր եթէ կապացուցվի, որ նրանք ծնվել և մշտապէս ապրել են Կովկասում—հակառակ դէպքում նրանք ևս 6-ամսեայ ժամանակամիջոցի ընթացքում պարտաւոր են ներկայացնել վկայված ազգային անցագրեր։ Կովկասեան նահանգների և շրջանների կառավարիչները պարտաւոր են ուղարկել Թաւրիզի գլխաւոր հիւպատոսին այն բոլոր պարսկահպատակների ընտանեկան ցուցակները, որոնց անցագրերը պէտք է վաւերացվեն նրանց բացակայութեամբ։ Այն անձինք, որոնք չեն կատարի այս պայմանները վերոյիշեալ ժամանակամիջոցի ընթացքում, կաքսորվեն պետութեան սահմաններից դուրս։

—

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ գաւառի Վաչագան գիւղից մեզ գրում են. «Մեր գիւղի հացահատիկները այս տարի շատ լաւ են։ Այնքան առատ են մրգեղէն և տեսակ տեսակ պտուղներ, որ շրջակայ չորս գիւղ՝ Բղավէճ, Բարաբաթում, Կոմարանլու և Երխանայ ամբողջ ամառը տանում են ձիերի բեռներով։ Մեր գիւղից քիչ հեռու մի քանի գիւղերի թեթև վնաս հասաւ կարկուտից և մորեխից։ Մեր գիւղացի Յովհաննէսեանց այս տարի գնաց Արծուանիկ գիւղը ու իր սեփական եզներով և իր ծախսով 20 օր հացահատիկներ ցանեց, բայց դժբաղդաբար 20 օրվայ աշխատանքը կարկուտից փչացաւ բոլորովին»։

—

ՄԵԾ-ԽԵՆՁԱԼԻ գիւղից (Ախալքալաքի գաւառ) մեզ գրում են. «Սեպտեմբերի 5-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, բռնկվեցին վեց խոտի դէզեր, ապա այրվեցին ամբարի դէզեր և թաղիքներ, չուխաներ, կապերտներ և խուրջիններ, որոնք բերել, փռել էին դէզերի վրա բոցերից պաշտպանելու համար խոտերը։ Յայտնի չեղաւ, թէ ինչից էր առաջացել հրդեհը։ Խենչալին թէև ամեն տարի տեսնում է հրդեհներ, սակայն այս տարվայ հրդեհը սարսափելի էր»։

—

ՍԱՋԽԵՐԷԹ գիւղից մեզ գրում են. «Սաջխերէթ գիւղում ապրող իշխանուհի Եղիսաբէթ Մերէթէլին, վաղուց իր սրտին մօտ առնելով մատաղ սերնդի կրթութեան գործը, որանից 5—6 տարի առաջ խօսք էր տուել բանալու Սաջխերէթ գիւղում օրիորդական դպրոց։ Եւ ահա ի մեծ մխիթարութիւն գիւղի ազգաբնակութեան, շնորհիւ իշխանուհի Եղիսաբէթ Մերէթէլիի, վերջապէս մարմնացաւ այդ գործը։ Այսօր, սեպտեմբերի 5-ին, գիւղացիների խուռն բազմութեան ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ դպրոցի բացման հանդէսը։ Առ այժմս դպրոցի շէնքը վարձովի է, իսկ սեփական դպրոցի շինութեան համար նուիրեց իր կալուածներից մի յարմարաւոր գետին, որի վրա պիտի կառուցվի ապագայ դպրոցի սեփական շէնքը։ Գ. Իլարիոն Գամկրելիձէն ևս, զիջանելով իշխանուհի Մերէթէլիի թախանձագին խնդիրքին, խօսք տուեց հասարակութեան՝ տալ իր սեփական կալուածներից փայտեղէն ապագայ դպրոցի շինութեան համար։ Ներկայ եղող խուռն բազմութիւնը, թէ հայ և թէ վրացի, զգացված խնամակալների մարդասէր վարմունքից, սրտագին շնորհակալութիւն յայտնեցին իրանց մանուկների բարերարներին, և օրհնելով իշխանուհու թանկագին կեանքը, ուրախ տրամադրութեամբ ցրվեցին իրանց տեղերը։ Իսկ 65-ի չափ հաւաքած և ընդունված աշակերտուհիներին, իշխանուհին, ժպիտն երեսին, քաղցրաւենիք էր բաժանում»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԱՆՑՔԵՐԸ

III

Մենք տեսանք, որ սադրազամ Միրզա-Ալի-Ասկէր խանը Նասրէդդին Շահի օրով համարվում էր կուսակից Անգլիայի։ Նրա այդ տրամադրութիւնից օգուտ քաղեցին անգլիացիները և 1888—89-ին, երբ Նասրէդդին Շահը ճանապարհորդեց Եւրոպա, անգլիացիները ձեռք բերին մի քանի նշանաւոր արտօնութիւններ, որոնց մէջ և ծխախոտի ռէժին ամբողջ Պարսկաստանում։ Ի հարկէ այդ չը կատարվեց առանց դրամական մեծ զոհողութիւնների անգլիացիների կողմից և նշանաւոր «փէշքէշների», որ նրանք մատուցին թէ Շահին, թէ սադրազամին, բայց այնուամենայնիւ անգլիական քաղաքականութիւնը և ազդեցութիւնը չէր կարող տիրապետող հանդիսանալ, եթէ սադրազամը հակված չը լինէր Անգլիայի կողմը։ Անգլիայի այդ յաղթանակը դրդեց ռուսաց դիպլօմատիային լուրջ ուշադրութիւն դարձնել Պարսկաստանի վրա և թոյլ չը տալ, որ ռուսական շահերը վտանգվեն։ Ռուսները այս անգամ իրանց կողմն ունեցան մահմեդական հոգևորականութիւնը, որի ազդեցութեամբ Նասրէդդին Շահը ստիպվեց ջնջել ռէժիի մենաշնորհը և դրանով հարուած տալ անգլիական ազդեցութեան։ Սկսեց ստատկանալ ռուսական ազդեցութիւնը. Թէև սադրազամը շարունակում էր մնալ կուսակից Անգլիայի, բայց նրա անգլիասիրական ձգտումները զսպվում էին Նասրէդդին Շահի քաղաքականութեամբ, որ ամեն կերպ աշխատում էր երկու հզօր պետութիւնների վերաբերմամբ մի տեսակ չէզոք դիրք բռնել, նախամեծարութիւն չը տալով ոչ մէկին, ոչ միւսին։

Ահա Պարսկաստանի այդ վիճակի մէջ, յանկարծ, 1895-ին, տեղի ունեցաւ Նասրէդդին Շահի սպանութիւնը։ Ղաճարների հարստութեան աւանդութեան համաձայն, գահաժառանգը պէտք է հեռու ապրէ մայրաքաղաքից և գահից և նստէ Թաւրիզ քաղաքում, մինչև Շահ դառնալը։ Գահաժառանգ Մուզաֆֆէր-էդդինը, այդ ժամանակ արդէն 45 տարեկան, մանկութիւնից սկսած ապրել էր Թաւրիզում շրջապատված թուրք և ոչ պարսիկ պաշտօնեաներով և խորհրդականներով։ Նա ստացել էր և թուրքական կրթութիւն, որ բոլորովին տարբերվում է պարսկականից։

Իր գահաժառանգութեան ամբողջ ժամանակ նա միշտ դրամական նեղութեան մէջ էր գտնվում, որովհետև հայրը շատ էլ առատաձեռն չէր նրա վերաբերմամբ։ Եւ ահա այն րոպէին, երբ հօր մահուամբ նա պէտք է ժառանգէր գահը, նա թաղված լուրջ դժուարութիւնների. Նա ունէր իր անդրանիկ եղբայր Զիլլ-ուս-Սուլթանի պէս մրցակից. Նա մի և նոյն ժամանակ գտնվում էր դրամական ճգնաժամի մէջ և չունէր հարկաւոր դրամը՝ մեկնելու Թաւրիզից։ Բոլոր այդ դժուարութիւնները նրա համար վերացրեց սադրազամը իր խելքով և արագ, եռանդուն գործողութիւններով։ Նա ապահովեց գահը Մուզաֆֆէր-էդդինի համար, որը, լցված երախտագիտութեամբ, երբ հասաւ Թէհրան և գահ բարձրացաւ, ոչ միայն վերահաստատեց նրան սադրազամութեան պաշտօնի մէջ, այլ և առանձին մեծ պատիւներ ու երկիրը միահեծան կառավարելու իրաւունքը շնորհեց։ Բայց շահը բերել էր իր հետ թուրք խորհրդականների և պաշտօնեաների ամբողջ փոհմակը, որոնց մէջ իր փեսայ Ֆէրման-Ֆէրմանին, իր բժիշկ Հէքիմ-ուլ-Մուլքին, իր Էմիր-աղաբ-բաշի-Էմիր-Բհադուրին և ուրիշ շատերին։ Սրանք ամենքը, ի հարկէ, եկել էին, ատամները սրած, շատ մեծ ախորժակով և

սպառող ընկերակցութիւններ, փոխատու-խնայողական, ինքնօգնութեան ու այլ օգտակար ընկերութիւններ, ֆիզիքական և բարոյական դաստիարակութեան համախմբումներ։ Ինչ էք կարծում, ով է եղել այդ բոլորին ծնունդ տուողը։ Պետութիւնը, բարեգործները.

—Բնաւ լէթի. գրեթէ ամեն տեղ ինքը ժողովուրդն է եղել գլխաւոր նախաձեռնողն ու ղեկավարողը։ Պետութեան ու բարեգործութեան դերը միայն բացառիկ դէպքերում է արտայայտվել։ Անցնենք փաստերին։

1884 թւականին ֆրանսիական կառավարութիւնը մի օրէնք է հրատարակում, թէ երկրագործները կարող են սինդիկատներ՝ ընկերութիւններ կազմակերպել և իսկոյն այդ օգտակար օրէնքը իրականութիւն է դառնում *)։ Այդպիսի ընկերութեան առաջին օրինակը տնում է Դեզի անունով մի մարդ, ապա կոմս Ռոկինիյ, Տրեզօր դէ-լա Րօկ և այլն։ Կարճ ժամանակում այդ ընկերութիւնների ցանցը ծածկում է ամբողջ Ֆրանսիան և ամեն տեղ էլ ինքը ժողովուրդն է գործի գլուխն անցնում։ Եւ որքան մեծ բարիքներ են հասցրել այդ ընկերութիւնները ֆրանսիացի գիւղացիներին։

Նախ քան այդ ընկերութիւնների հաստատվելը շատ-շատերն էին խօսում, թէ կարելի է հողը արհեստական կերպով պարարտացնել, թէ կարելի է աւելի կատարելագործված մեքենաներ ձեռք բերել, բայց միայն չափազանց սակաւաթիւ ընտրեալներն էին կարողանում խօսքից դէպի գործն անցնել։ Մեծամասնութեան համար այդ բոլորը մնում էր միայն բարի ցանկութիւն, անմատչելի մի բարիք։ Բայց երբ այդպիսի առանձին ընտանիքները միանում, ընկերութիւններ են կազմում, այն ժամանակ գործը իսկոյն հեշտանում է, գիտութեան և տեխնիկայի արդիւնքները բոլորի համար մատչելի են դառնում։ Գիւղերում սկսվում է մի տենդային կեանք. գեղեցիկ օրինակը համաճարակ հիւանդութեան նման տարածվում է ամեն կողմ։ Հողը արհեստական ձևով պարարտացնելը, մշակութեան տեխնիկան կատարելագործելը, արդիւնաբերած պտուղները շահեկան կերպով վաճառահանելը—այդ բոլորը հեշտութեամբ իրագործվող մի բան է դառնում. ինչու, որովհետև անջատված ույժերը միանում են ընդհանուր կազմակերպութեան օղակով։—«Երկրագործական ընկերութիւնների երևան գալուց յետոյ, ասում է տնտեսագէտ Բանսել, Ֆրանսիայում քիմիական միջոցներով արտեր պարարտացնելը երկու անգամ աւելի ծաւալ ստացաւ, քան առաջ։ Այդ մի և նոյն ընկերութիւնների շնորհիւն էր, որ վաճառականները պարարտացնող նիւթերի գինը գրեթէ 35%-ով պակասեցրին»։

Ներկայումս էլ Ֆրանսիայի գլխաւոր վայրերում կան այդ ընկերութիւններից։ Նրանք ունեն սեփական թերթեր, հրատարակում են հրահանգիչ գրքոյկներ, մասնագէտ ղեկավարների միջոցով բացատրում, հասկացնում են գիւղացիներին հողի մշակութեան ու արդիւնաբերութեան անհասկանալի երևոյթները, ցոյց են տալիս, թէ հողը պարարտացնելու համար ինչքան և ինչ նիւթեր են հարկաւոր, ինչ մեքենաներ, ինչպիսի սերմացուն են ձեռնտու և այլն։ Բայց այդ դեռ բոլորը չէ։ Ընկերութիւնը իր երաշխաւորութեամբ գնում և տալիս է իր անդամներին ամեն հարկաւոր նիւթեր և պիտոյքներ։ Նա ունի իր սեփական խանութը, պահեստը, ամբարը, խնայողական գանձարանը։ Այդ բոլորի շնորհիւ ընկերութեան անդամը միանգամայն ընդմիշտ ազատվում է վաշխառուի ճանկերից, հեռու է մնում կոմիսակի խանութպանների խարդախութիւնից ու շահագործումից։ Ամեն մի նեղ րոպէում նա դիմում է ընկերութեանը և ստանում իր բաւարարութիւնը։ Ընկերութիւնը իր անդամների բոլոր հարկաւոր պիտոյքները գնում է գումարով, անմիջական աղբիւրից և ի հարկէ աւելի լաւ տեսակից, աւելի էժան ու ձեռնտու պայմաններով։

Երկրագործական ընկերութիւնները իրանց անդամներին այդքան դիւրութիւններ տալուց յետոյ դեռ որոշ օգուտ էլ են ստանում, որ և բաժանվում է անդամների վրա՝ մասնակցութեան աստիճանի չափով։

Ֆրանսիայի երկրագործական ընկերութիւնները ժամանակի ընթացքում շաղկապվել են իրար հետ և մի ընդհանուր կենտրոն առաջացրել, որ գտնվում է Պարիզում և «Կենտրոնական ընկերութիւն» անունն է կրում։ Բացի դրանից կան և նահանգական կենտրոնական ընկերութիւններ։ Դրանց բոլորի հետ կապված են մօտ 900 առանձին ընկերութիւններ *), որոնցից գլխաւորներն են.

Հարաւ-արեւելեան ընկերութիւն.—Կենտրոնական քաղաքն է Լիոնը, ունի 50,000 անդամ. տարեկան շրջանառութիւնը հասնում է 1,200,000 ֆրանկի։ Չորս տարվայ ընթացքում նա իր անդամներին տուել է վերոյիշեալ բոլոր դիւրութիւնները և բացի դրանից բաժանել է 100,000 ֆրանկ զուտ օգուտ։

Ալպիական ընկերութիւն, կենտրոնաքաղաքն է Մարսէլ, իսկ անդամների թիւը 10,000.

Բուրգունդիայի ընկերութիւն, կենտրոնաքաղաքն է Դիժոնը, իսկ անդամների թիւը 25,000.

Արեւմտեան ընկերութիւն, կենտրոնաքաղաքը՝ Անժեր, իսկ անդամների թիւը՝ 17,000.

Կարծում ենք, նմուշի համար այդքան անունները էլ բաւական են։ «Ներկայումս, ինչպէս ենթադրում է կոմս Ռօկինիյ, ամբողջ Ֆրանսիայում երկրագործական ընկերութիւնների թիւը հասնում է 1,700-ի՝ 600,000-ից աւելի անդամներով։

Բայց միայն Ֆրանսիան չէ, որ կարող է պարծենալ այդպիսի գեղեցիկ կազմակերպութիւններով։ Եւրոպայի միւս երկրներում էլ՝ Գերմանիայում, Անգլիայում, Բելգիայում, Հոլլանդիայում, Շվեյցարիայում, Իտալիայում ու Աւստրիայում կան նոյնանման բազմաթիւ ընկերութիւններ։ Ամեն տեղ հիմնական սկզբունքը նոյնն է՝ **համաձայնակցութիւն եւ փոխադարձ օգնութիւն,** թէև նա երբեմն տարբեր վարիացիաներով է ձևակերպվում տեղի ու սոցիալական պայմանների համեմատ։

Գերմանիայում դեռ Ֆրանսիայից էլ առաջ սկսել էր կազմակերպվել աշխատաւոր տարրը։ Այստեղ հռչակաւոր Շուլց Դելիչի ջանքերն ու արծարծած գաղափարները բաւական շօշափելի արդիւնքներ էին տուել, առաջացնելով բազմաթիւ ընկերակցութիւններ։ Եւ ահա Ֆրանսիայի ազդու օրինակը աւելի մեծ զարկ է տալիս այդ հոսանքին, տարէցտարի աւելի ու աւելի մեծացնելով գիւղացիական կազմակերպութիւնների թիւը, որ հասել է.

1859 թւականին 67-ի, 1870,—164-ի, 1880—360, 1891—1442, 1892,—1294 և 1896—1397։

Անգլիան թէև իր աշխարհագրական ու երկրաբանական առանձնայատկութիւններով գլխաւորապէս արդիւնագործական երկիր է ներկայացնում, բայց այնուամենայնիւ այստեղ էլ բուն են դրել բաւական թւով երկրագործական ընկերութիւններ, որոնցից ամենահին ու ամենանշանաւորը Դեպտֆորդի ընկերութիւնն է (հիմնված 1868 թ.)։ Դա ոչ միայն կատարում է ֆրանսիական ընկերութիւնների ծրագրած բոլոր ֆունկցիաները, այլ և իր սեփական գործարանն ունի, որտեղ պատրաստվում են հող պարարտացնելու նիւթեղէններ ու գործիքներ։ Նրա անդամների թիւը դեռ 1892 թւին հասնում էր 3,057-ի, իսկ դրամագլուխը մօտ կէս միլիոն ֆրանկի։

Տեղի սղութիւնը մեզ թոյլ չէ տալիս միւս երկրներից էլ օրինակներ յիշելու, ուստի այդ մասին փակենք խօսքը և այժմ համառօտակի յիշենք, թէ երկրագործական համաշխատակցող ընկերութիւնները որքան մեծ օգուտներ են հասցնում իրանց անդամներին յատկապէս իբրև արդիւնաբերող ու վաճառահանող մարմիններ։

Ե. Թոփչեան

*) A. Bancel: „Le Coopératisme“.

*) Ibid, եր. 87.

հռատթափվել էին, չը գանելով գանձարանում այն միլլիօնները, որ պէտք է թողած լինէր Նասրէդդինը և որոնց մասին առասպելներ էին պատմվում։ Եւ, յիրաւի, Նասրէդդին Շահը կանխիկ ոչինչ չէր թողել, այլ միայն մի քանի միլլիօն թումանի ձոյլ ոսկու կտորներ և ոսկէ իրեղէններ։ Նա կարողացել էր այնպէս ճարպիկութեամբ տանել գործը, որ ոչ ոք, նոյն իսկ սադրազամը չը գիտէր, թէ արքայական գանձարանը դատարկ է, այլ ամենքը համոզված էին, թէ նրա մէջ դարսած կարասները լի են ոսկի դրամներով։ Սկզբներում սադրազամը աշխատեց գոհացնել թուրք պալատականներին. նա մասնաւոր պարտքեր արեց, բայց ոչ մի բան չէր դիմանում թուրք պալատականների անյագ ախորժակի առաջ։ Նա սկսեց դիմադրել նրանց պահանջներին և ստեղծեց իր համար մի ամբողջ, լաւ կազմակերպված խումբ թշնամիների, որոնք և կարողացան փոխել նոր Շահի բարեհաճ տրամադրութիւնը դէպի նա, ներկայացնել նրան սև գոյներով և այդ ամենի հետևանքը այն եղաւ, որ Մուզաֆֆէր-էդ-դին Շահը, մոռանալով սադրազամի իրան մատուցած անգին ծառայութիւնը, պաշտօնանկ արեց նրան և աքսորեց Ղում քաղաքը։ Նոյն իսկ նրա կեանքին վտանգ էր սպառնում, որովհետև թուրք պալատականները, հարկաւ, աշխատում էին անհնարին կացուցանել նրա վերադարձը։ Ահա այդպիսի դրութեան մէջ, սադրազամը դիմեց անգլիացիների օգնութեան վստահ, որ անգլիացիները, իրանց մատուցած ծառայութիւնների համար, կը պաշտպանեն նրան. բայց անգլիացիները չը կամեցան որ և է միջամտութիւն անել նրա օգտին Շահի առաջ և սադրազամը գուցէ զրկվէր նոյն իսկ կեանքից, եթէ ռուսաց դիպլօմատիան նրան իր հովանաւորութեան տակ չառնէր։ Ռուսաց կառավարութիւնը ապահովութիւն ձեռք բերեց սադրազամի կեանքի և գոյքի համար. սակայն թուրք պալատականները դարձեալ կը յաջողէին իրանց ծրագրի մէջ, եթէ աքսորանեղ Ղում քաղաքում, մի ժամանակ ամբողջ Կովկասին յայտնի ռուսապաշտպան Քէրիմը, (որին ռուսաց կառավարութիւնը Նասրէդդին Շահի և սադրազամի միջնորդութեամբ 1889-ին ներում էր շնորհել և նա ստացել էր խանութիւն) իբրև արթուն պահապան գիշեր ու ցերեկ չը հսկէր սադրազամի դրան և չը պահպանէր նրա կեանքը թոյնից ու վարձկան մարդասպանների դաշոյնից։

Թուրք պալատականները ձգեցին իշխանութիւնը իրանց ձեռքը. մեծ վէզիր նշանակվեց Շահի փեսան, Ֆէրման-Ֆէրմա տիտղոսով։ Սկսվեց պետական եկամուտների կողոպուտը և շատ կարճ միջոցում Շահը ստիպվեց ծախել տալ անգլիական բանկին իր հօր թողած ոսկի կտորները ու իրեղէնները։ Բայց դրանք էլ շուտով սպառվեցին. գանձարանը կատարեալ սնանկութեան մատնվեց։ Շահը բարկացաւ, պաշտօնանկ արեց և աքսորեց Ֆէրման-Ֆէրմային և մեծ վէզիրի պաշտօնը յանձնեց իր հօր նախկին մինիստրներից մէկին, Էմին-Դօվլային, որին Նասրէդդին Շահը ամենից շատ սիրում էր Էմին-Սուլթանից յետոյ։ Էմին-Դօվլան՝ եւրոպական կրթութիւն ստացած, քաջ քաղաքագէտ և հմուտ մի պետական անձն է, բայց յարված է անգլիասէր քաղաքականութեան կողմը և համարվում է Անգլիայի ջերմ կուսակից։ Դառնալով մեծ վէզիր, նա իրան օգնական ընտրեց նոյնպէս մի հմուտ, փորձված և քաղաքագէտ անձն, Միրզա-Մօհսուն խանին, որ առաջ Կ. Պօլսի պարսից դեսպանն էր և այժմ նշանակվել էր արտաքին գործերի մինիստր Մուշիր-Դօվլէ տիտղոսով։ Էմին-Դօվլան ստանձնեց ներքին քաղաքականութեան ղեկը և կառավարութիւնը, իսկ արտաքին քաղաքականութեան ղեկը յանձնեց Մուշիր-Դօվլային, որ վարում էր բոլորովին անկախօրէն։ Երկուսն էլ, իբրև փորձված, կրթված անձինք, քաջ քաղաքագէտներ, լաւ գիտէին, թէ ինչ պէտք է անել Պարսկաստանը փրկելու համար կորստից։ Նրանք շրջապատեցին իրանց արժանաւոր պաշտօնեաներով և առաջին գործը, որին ձեռնարկեցին, եղաւ լուրջ ձգտումն զսպել մահմեդական հոգեւորականութեան, մօլլաների և սէյիդների գիշատիչ հակումները, կտրել նրանց ազդեցութիւնը և հանել թշուառ ժողովուրդը կրօնական բռնակալութեան լծից։ Նրանք քաջ հասկացել էին, որ երկիրը անկարող է որ և է կերպով առաջադիմել, զարգանալ, քանի որ հոգեւորականութեան ազդեցութիւնը տիրապետող կը մնայ։ Կամենալով բարեկարգել մի և նոյն ժամանակ երկրի ֆինանսական վիճակը, Էմին-Դօվլան որոշեց արտաքին փոխառութիւն կնքել և երկրի հարկերը որոշ սիստեմի ու կարգի վերածելու համար, հրաւիրել Բելգիայի պաշտօնեաներ։ Նա աշխատեց փոխառութիւն կնքել Ֆրանսիայում, Անգլիայում, բայց չը կարողացաւ։ Այդ միջոցին ընտանեկան մի վէճի պատճառով, նա թշնամացաւ իր օգնական Մուշիր-Դօվլէի հետ և այդ հանգամանքը, ինչպէս և թուրք պալատականների գրգռված ախորժակը չը յագեցնելու անկարողութիւնը, այլ և նրա գործած մի այլ մեծ սխալը՝ անտես առնել Ռուսաստանի բարեկամութիւնը, դարձան նրա կործանման պատճառը։ Շահը ստիպվեց աքսորել նրան Րաշտ և նորից մեծ վէզիրութեան պաշտօնին կանչել Ղում աքսորված սադրազամին, բայց սա վերադարձաւ այս անգամ արդէն իբրև երդուեալ թշնամի անգլիացիներին, համոզված և ջերմ կուսակից ռուսասէր քաղաքականութեան ու լցված՝ անյագ տենչով վրէժխնդիր լինելու իր թշնամիներից։

Հ. Ա.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Morning Leader» հաղորդում է, ոյ Կ. Պօլսում տիրող տրամադրութիւնից դատելով, պատերազմը Բօլգարիայի հետ անխուսափելի է. Թիւրք սպաները յայտնապէս խօսում են այդ մասին ի լուր ամենքի. առ այժմ դիպլօմատիական ճնշումը յետ է պահում սուլթանին վճռողական գործողութիւններից։ Բ. Դուռը այժմ վերահասու է իմանալու, թէ գործողութեան որքան ազատութիւն կը տրվի իրան, բօլգարների հետ պատերազմի և նրանց յաղթելու դէպքում, որովհետև Թիւրքիան այլ ևս չէ կամենում կրկնել այն հետևանքը, որ նրա համար ունեցաւ վերջին պատերազմը Յունաստանի հետ։ Վիէննայի թղթերը հաղորդում են, որ պատերազմի դէպքում Թիւրքիան և Բօլգարիան կը թողնեն իրանց սեպհական բախտին։ Կ. Պօլսում պատերազմի եռանդուն պատրաստութիւններ են տեսնվում. «Standard» լրագրի խօսքով, թիւրքաց պատերազմական ուժերը կենտրօնանում են մայրաքաղաքի հիւսիսային և հիւսիս-արեւմտեան կողմերում. Այդ ուղղութեամբ կընթանան զօրքերը պատերազմի ժամանակ և թիւրքերի առաջին յաղթութիւնը կը բանայ նրանց առաջ Ֆիլիպօպօլի և Սօֆիայի ճանապարհը։ Պատերազմական արշաւանքի յատակագիծը պահվում է խիստ գաղտնի. «Standard» հաստատում է, որ այդ յատակագիծը կազմված է Բերլինում բարձրաստիճան սպաների ձեռքով. Թիւրքաց պաշտօնական շրջանները մեծ լաւատեսութեամբ են վերաբերվում իրերի ներկայ վիճակին։

—«Frank. Zeit.» լրագիրը հաղորդում է իբրև լուր, որ անգլիական կառավարութիւնը, դրդված հասարակական պահանջից՝ միջամտել որ և է ձևով Մակեդօնիայի գործերին, մտադիր է պահանջել, որ նշանակվի քրիստոնեայ ընդհանուր-նահանգապետ, և այդ պաշտօնի համար նա իբրև թեկնածու ի նկատի ունի յունաց արքայորդի Գէորգին։ Այդ նպատակով նա ցանկացել է իմանալ յունաց թագաւորի կարծիքը. բայց թագաւորը շատ էլ հաւան չէ երեւում այդ ծրագրին և ինքն արքայորդին էլ մտադիր չէ թողնել Կրետէն Մակեդօնիայի համար։ Դրա փոխարէն թագաւորը առաջարկում է իր երրորդ որդուն, Նիկօլային, որ ամուսնացած է ռուսաց մեծ իշխանուհի Ելենա Վլադիմիրօվնայի հետ։

—«Daily Chronicle» լրագիրը հաղորդում է, որ անգլիական կառավարութիւնը որոշել է առաջադրութիւններ անել Թիւրքիային քրիստոնեաների կոտորածը Մակեդօնիայում դադարեցնելու համար։ Այդ առաջադրութիւններին ույժ տալու համար բրիտանական նաւատորմ կուղարկվի Թիւրքաց ջրերը։

—«Daily Mail» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը հեռագրում է, որ սուլթանը շատ դժգոհ է, կարդալով ինչ որ գրվում է Անգլիայում Թիւրքիայի մասին և տեսնելով Անգլիայի տածած յայտնի համակրութիւնը Բօլգարիային։

—«Temps» լրագիրը հաղորդում է, որ աւստրիական մի քանի զինուորական նաւեր հրաման են ստացել պատրաստ լինել Սօլունի նաւելու համար։

—«Daily Mail» լրագրի թղթակիցը խօսակցել է Սօֆիայում դօկտօր Թաթարչեվի հետ, որ ներկայացուցիչն է մակեդօնական ներքին կազմակերպութեան Բօլգարիայում։ Նա ասել է, որ պատերազմի և խաղաղութեան հարցը գլխաւորապէս կախված է Սերբիայի վարմունքից։ Մակեդօնական ներքին կազմակերպութիւնը այդ խնդրի առթիւ, բանակցում է սերբ կառավարութեան հետ, և սերբիական պատերազմական մինիստրը ուղարկել է Մակեդօնիա մի քանի սպաներ, որոնք միանալով ապստամբների հետ, պէտք է տեղեկագիր ուղարկեն նրան։ Սերբիան, իբր թէ մտադիր է անմիջապէս գրաւել Հին-Սերբիան և հիւսիսային Մակեդօնիան, հէնց որ թիւրքերը ամենափոքր սպառնական դիրք բռնեն Սերբիայի վերաբերմամբ։ Վիէննայի լրագիրները պնդում են, որ Բելգրադից զինւորված խմբեր են անցնում Մակեդօնիա։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

11 սեպտեմբերի

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Առաւօտեան ժամը 8-ին 30 րոպէին Վարշավայի վրայից դէպի Սկերնեվից բարեհաճեցին անցնել՝ Թագաւոր Կայսրը և Թագուհի Կայսրուհին՝ Օգոստափառ Ընտանիքի ու Մեծ Իշխաններ Վլադիմիր Ալէքսանդրովիչի և Նիկօլայ Նիկօլայեվիչի հետ միասին։

ՊՈՐՏ-ԱՐՏՈՒՐ։ Կանտօնի մօտ յարքունիս գրաւեցին զէնքերի և ռազմամթերքների տրանսպօրտը, որ նշանակված էր Գուանսիի խռովարարների համար։ Խաբարովսկի մաքսատանը դարձեալ բռնված է 6 պուդ աֆիօն։ Պրիմօրսկիյ նահանգում գիւղատնտեսական ընկերութիւն է կազմակերպվում։

ՍՕՖԻԱ։ Վերջին երեք օրվայ ընթացքում 11,000 փախստականներ են անցել սահմանը։ Բօլգարիայի զինուորական մինիստրը բոլոր երկիրների օֆիցէրներից առաջարկութիւններ է ստանում՝ ծառայութեան ընդունելու։

ԲԵԼԳՐԱԴ։ Սկուպշչինան սեպտեմբերի 16-ին արտակարգ նիստի է հրաւիրվում։

ԱԹԷՆՔ։ Թագաւորազն Նիկօլայը ամուսնու հետ միասին այսօր մեկնեցին դէպի Դարմշտադ։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Զմիւռնիայում ժանտախտի նման հիւանդութեան դէպք է պատահել։ Բօլգարները դինամիտով օդը թռցրին Բոտերնասու գիւղի մզկիթը։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Եթէ Թիւրքիայի գործերի դրութիւնը թոյլ տայ ամերիկական զինուորական նաւերը արեւելեան ջրերից յետ կանչելու, այն ժամանակ Միացեալ-Նահանգների եւրօպական նաւախումբը կուղևորվի Ջիբուտի, որպէս զի այնտեղ ցոյց տայ Միացեալ-Նահանգների հետաքրքրութիւնը Աբեսինիայի հետ սկսված առևտրական յարաբերութիւնների առիթով։

ՌՈՒԱՆ։ Այստեղ գումարված խաղաղութեան համաժողովը երէկ, ֆրանսիական պատգամաւորի ջանքերով մերժեց գերմանական լիգայի առաջարկութիւնը՝ ընդունել միջազգային status quo-ի սկզբունքը։

ՍԿԵՐՆԵՎԻՑ։ Այստեղ ժամանեց թագաւորական գնացքը, որի մէջն էր և Վարշավայի գեներալ-նահանգապետը։ Երկաթուղու կայարանները զարդարված են։ Ազգաբնակութիւնը ուրախութեամբ դիմաւորեց Օգոստափառ Անձերին։ Նորին Բարձրութեան Ուլանեան գնդի պատգամաւորութիւնը մի գեղեցիկ փունջ մատուցեց Թագուհի Կայսրուհուն։ Գիւղացիների բազմաթիւ պատգամաւորութիւններ և Սկերնեվից քաղաքի պատգամաւորութիւնը բաղդ ունեցան Թագաւոր Կայսրին մատուցանելու աղ ու հաց։ Գիւղացիների պատգամաւորութիւնները շնորհակալութիւն յայտնեցին Նորին Մեծութեանը՝ հեղեղից վնասված ժողովրդին ցոյց տուած ողորմածութեան համար։ Թագաւոր Կայսրը ձիով, իսկ Թագուհի Կայսրուհին և Օգոստափառ Դուստրը կառքով ուղևորվեցին եկեղեցական հանդիսին ներկայ լինելու։ Աշակերտները և աշակերտուհիները ծաղիկներ էին թափում կառքի առաջ։ Զօրահանդէսից յետոյ Թագաւոր Կայսրը արտասանեց. «Իմ փառապանծ գնդի և նրա բարգաւաճման կենացը»։ Այդ կենացը ընդունվեց ոգևորված «ուռաներով»։ Գնդապետը առաջարկեց երկու Թագուհիների և Մեծ Իշխան Թագաժառանգի կենացը։ Այդ կենացներին ուղեկցում էին «ուռաներ»։ Զօրահանդէսից յետոյ տեղի ունեցաւ Բարձրագոյն նախաճաշ։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Ցերեկվայ ժամը 3-ին Թագաւոր Կայսրը Թագուհի Կայսրուհու և Օգոստափառ Ընտանիքի հետ բարեհաճեցին ուղևորվել Սկերնեվիցից դէպի արտասահման։ Սկերնեվիցից Վարշավա ժամանել բարեհաճեցին Մեծ Իշխան Թագաժառանգը և Մեծ Իշխան Վլադիմիր Ալէքսանդրովիչը։ Երեկոյեան Մեծ թատրոնում տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր ներկայացում։

ՕՄՍԿ։ Ներքին գործերի մինիստրը Օմսկում մնաց երկու օր, այցելեց նահանգական կառավարութիւնը, ճանապարհորդեց Տօբօլեան նահանգի գիւղերը տեսնելու և մեկնեց դէպի Տօմսկ։

ՊԵՏՐՕ-ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎՍԿ։ Ժամանեց Խիվայի խանը Թագաժառանգի հետ՝ տեսնվելու Ամուդարեան շրջանի կառավարչի հետ և ներկայ եղաւ զօրախաղերին։

ԿԱԼՈՒԳԱ։ Բացվեց գիւղատնտեսական ընկերութեան հերթական ցուցահանդէսը։

12 սեպտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Թագաւոր Կայսրը և Թագուհի Կայսրուհին Օգոստափառ երեխաների հետ սեպտեմբերի 11-ին Սկերնեվիցից ճանապարհ ընկան Դարմշտադ։—Կիևի, Պօդօլի և Վօլինի գեներալ-նահանգապետ գեներալ-ադիւտանտ Դրագօմիրով Բարձրագոյն հրովարտակով Պետական խորհրդի անդամ է նշանակված։—Արտաքին գործերի մինիստրի բացակայութեան ժամանակ մինիստրութեան կառավարչութիւնը դրված է մինիստրի օգնական իշխան Օբալէնսկու վրա։

ՎԻԷՆՆԱ։ Պաշտօնական աղբիւրից հետևեալ հաղորդագրութիւնն է ստացված Ռուսաստանի և Աւստրօ-Ունգարիայի նորերս արած առաջադրութիւնների մասին Սօֆիայում և Կ. Պօլսում։ Վերջին ամիսներում Մօնաստիրի, Սալօնիկի և Ուսկիւբի վիլայէթներում՝ կատարված յանցաւոր գործողութիւնները ենթադրութիւն ծնեցրին, որ չը նայելով պետութիւնների յաճախակի բացատրութիւններին, ապստամբական շրջաններում դեռ յոյս են տածում, թէ պետութիւններից որ և է մէկը պաշտպանելու է նրանց, այդ պատճառով ռուսաց և աւստրօ-ունգարական կառավարութիւնները նպատակայարմար համարեցին յանձնարարել իրանց ներկայացուցիչներին Սօֆիայում՝ բօլգարական կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու այն բանի վրա, որ իրանք շարունակում են պաշտպանել բարենորոգումների այն ծրագիրը, որ մշակված է այս տարվայ սկզբում Ռուսաստանի և Աւստրօ-Ունգարիայի համաձայնութեամբ և ընդունված է միւս պետութիւնների կողմից։ Դրա հետ միասին ռուսական և աւստրօ-ունգարական ներկայացուցիչները Կ. Պօլսում հրաման ստացան հրաւիրելու Բ. Դրան ուշադրութիւնը պետութիւնների անփոփոխ համերաշխութեան վրա այդ ծրագրի վերաբերմամբ և այն բանի վրա, որ Բ. Դրանը յաճախակի առաջարկութիւն է արված հոգ տանել, որպէս զի ապստամբութիւնը ճնշելու ժամանակ նրա զօրքերը ոչ մի կերպ թոյլ չը տան բռնութիւններ։ Բերլինի դաշնագիրը ստորագրող երեք պետութիւնների ներկայացուցիչները իրանց պետութիւններից հրահանգներ են ստացել միանալու այդ յայտարարութեանը, որպէս զի Թիւրքիային և Բօլգարիային պարզ լինի, թէ բարենորոգումների ծրագրին հակառակ գործողութիւնները ոչ մի կողմից պաշտպանութիւն չեն գտնի։ Պէտք է յուսալ, որ այդ լուրջ խորհուրդները լսելի կը դառնան։ Իսկ եթէ առանց նայելու ստացված նախազգուշացումներին Թիւրքիան և Բօլգարիան թոյլ կը տան իրանց ընկնելու արկածների քաղաքականութեան մէջ, այն ժամանակ նրանք պէտք է աչքի առաջ ունենան, որ բերած զոհերը անօգուտ կը լինեն, որովհետև պետութիւնները հաստատապէս վճռել են թոյլ չը տալ status quo-ի ոչ մի փոփոխութիւն։

ՀՌՕՄ։ Լուրերի համեմատ Ռուսաստանը և Աւստրիան իրանց վրա են վերցրել նախաձեռնութիւն, միւս պետութիւնների համաձայնութեամբ, առաջիկայ ձմեռվայ ընթացքում հրաւիրելու եւրօպական համաժողով Բալկանեան թերակղզու բոլոր հարցերը կանօնաւորելու համար։

ԲՐԻՒՍՍԷԼ։ Վերջացած են բանակցութիւնները բելգիական չորս օֆիցէրներ նշանակելու վերաբերմամբ՝ մակեդօնական ժանդարմերիան վերակազմելու համար։ Օֆիցէրները պէտք է ծառայեն երեք տարի և ստանան 20,000-ից մինչև 30,000 ֆրանկ ռոճիկ։

ՍՕՖԻԱ։ Կ. Պօլսի քաղաքական գործակալութեան ղեկավար նշանակված է Բրակալօվը՝ Բելգրադի նախկին քաղաքական գործակալը. Մեծ պետութիւններից ոչ մէկը՝ որոնց թւում ոչ Ռուսաստանը և ոչ էլ Աւստրօ-Ունգարիան, ոչինչ չը գիտեն թիւրք-բօլգարական խաղաղարարական ծրագրի մասին։ Քաղաքական շրջաններում յոռետեսութեամբ են վերաբերվում դէպի այդ ծրագիրը։

ԼԻՍՍԱԲՈՆ։ Մօզամբիկում Վառօդի պահեստի պայթումի ժամանակ սպանվեցին 108 մարդ։ Սան Սեբաստիան արուարձանը բոլորովին աւերված է։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Մինչև այժմ չէ հաստատվում տեղեկութիւնը, որ Սարաֆօվ սպանված է։—Բ. Դրան հաղորդագրութեան մէջ ռուսաց և աւստրօ-ունգարական դեսպանութիւններին ասված է, որ ապստամբներն աւերեցին Գեկանչէ, Կարադերէ և Երէքիս գիւղերը, իսկ Բեսէրնան գիւղում այրեցին մզկիթը, զինուորական բանտը և 8 տներ։—Հիւպատոսների զեկուցումները մատնացոյց են անում, որ Տիրնովեան շրջանում ապստամբները այրեցին եօթ թիւրքական գիւղեր։—Զօրքերը և բաշիբօզուկները այրեցին և կողոպտեցին 19 բօլգարական և յունական

գլեղեր։ Դիակները վառւում են օրը. դաշտերը ամայացրված են. սպանութիւնները սովորական երևոյթ են դարձել։—Ղեկավարող շրջանների կողմից կատեգորիկաբար հերքւում է, որ մինիստրների խորհրդի վերջին նիստում քննւում էր պատերազմի հարցը Բուլղարիայի հետ։—Որոշված է զէնքի կանչել երկու փոքր-ասիական դիվիզիաներ մակեդոնացիների խմբերը պատճառով Կիւստէնդիլի շրջանում. Այդ երկու դիվիզիաները սակայն առ այժմ կը մնան որպէս պահեստի զօրք։—Հաստատւում է, որ Ռուսաստանի և Աւստրո-Ունգարիայի ներկայ Սոֆիայում արած եռանդոտ քայլերի ազդեցութեան տակ, Բուլղարիայի կողմից այստեղ համաձայնութիւն կայացնելու փորձ է արված։—Սերբիական դեսպանը կառավարութեան անունից յանձնեց մեծ վէզիրին գրաւոր բացատրութիւն, որի մէջ ասված է, թէ մակեդոնական հարցի ծագելու ժամանակից Սերբիան սահմանափակվում է ռուս-աւստրիական ռէֆորմների նախագծի հետևանքներին սպասելով։ Հերքվում է Բուլղարիայի հետ համաձայնութիւնը որ և է միաբան գործողութիւնների վերաբերմամբ և խնդրվում է չեն կանչել Թիւրքաց զօրքերը, բաշիբոզուկներին և ալբանացիներին, որոնք սկսում են խախտել հանգստութիւնը սահմանի վրա։ Մեծ վէզիրը գոհ մնաց բացատրութիւնից և յայտնեց, որ բաշիբոզուկներին և ալբանացիներին չեն կանչելու հրամանը արդէն տեղի ունեցաւ և, բացի դրանից, խոստացաւ չեն կանչել և միացած զօրքերը։

ԲՈՒԴԱՊԵՇՏ։ Պատգամաւորների ժողովի այսօրվայ նիստում տեղի ունեցաւ երկու միջնադէպ. երբ մինիստր նախագահ կոմս Կուէն իր ճառի մէջ կայսրից ստացած լիազօրութեան համեմատ սկսեց բացատրել բանակի վերաբերեալ հրամանը, պատգամաւոր Բարաբաշը ընդհատեց նրան այս խօսքերով. «Մենք չենք հաւատում Թագաւորին»։ Կառավարչական կուսակցութեան անդամները վեր թռան իրանց տեղերից և աղաղակեցին. «Ամօթ, մասնիկ»։ Սարաջափեյի սրմուկ սկսվեց։ Հանգստութիւնը վերականգնվելուց յետոյ կոմս Կուէն շարունակեց ճառը և աւարտեց՝ առաջարկելով ընդհատել պատգամաւորների ժողովի նիստը մինչև կառավարութեան կազմակերպութիւնը։ Ընդունվեց նրա առաջարկութիւնը՝ յանդիմանութիւն յայտնել Բարաբաշին, մտցնելով արձանագրութեան մէջ։ Պատգամաւորների ժողովը փակվեց մինչև նոր կաբինէտի կազմակերպութիւնը։

ՎԻԵՆՆԱ։ Ապստամբների բուլղարական պարագլուխ Ծիչմանով ցոյց տուեց Իլդիզ-Քիօսկում հարց ու փորձի ենթարկվելու ժամանակ, որ ապստամբական շարժման պարագլուխները վճռել են դինամիտով օդը թռցնել զօրանոցները և զինուորական պահեստը Կիրկ-Քիլիսէում, մի քանի հիւպատոսարաններ Ադրիանոպոլում, Մարիցայի վրայի կամուրջը, զօրանոցները Ջէրմիում ու Մուստաֆա-փաշայում և երկաթուղին։

ՖԻԼԻՊՊՕՊՕԼ։ Սահմանից քիչ հեռու, Կօչանի կազայում շարունակվում են արիւնահեղ ընդհարումներ նոր հրոսակախմբերի և Թիւրքերի միջև։ Բարմուլիի և Եսմբօլիի միջև ընկած սահմանից տեղեկութիւններ են ստացվում Թիւրքական գազանութիւնների մասին։ Կրատովի և Պալանկայի միջև նոյնպէս կատաղի ընդհարումներ են տեղի ունենում։ Մակեդոնական շրջանները հաւատացնում են, թէ Սարաֆովի մահվան մասին եղած լուրը չէ հաստատվում։

ՍՕՖԻԱ։ Ձեռնհաս շրջանները հաստատում են, թէ Թիւրքիան առաջարկութիւն է արել բուլղարական կառավարութեանը՝ մակեդոնական հարցը ինքնավարութեան լայն հիմունքներով լուծելու համար։ Կառավարութիւնը համակրանքով ընդունեց այդ առաջարկութիւնը և խնդրեց ապացուցանել անկեղծութիւն, խոստումներն իրագործել սկսելով։

ՌՈՒՇՉՈՒԿ։ Թիւրքական կոմիսարը հաղորդեց մինիստր նախագահին, թէ սուլթանը ստորագրել է այն իրադէն, որով բուլղարներից և Թիւրքերից մի մասնաժողով է նշանակվում՝ համայնքների ինքնավարութեան բարենորոգումներն իրականացնելու Մակեդոնիայում։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Թիֆլիսի Հայա - ալկօհօլական ընկերութեան Հաւլաբարի բաժանմունքի

Ն. ՄՈՒՐԱՇԿՕՅԻ ԹԱՏՐՕՆՈՒՄ

Կիրակի, սեպտեմբերի 14-ին

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱՍԷՐՆԵՐԸ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ դերասանուհիներ՝ տ.տ. Փառանձէմի և Նոնիկեան-Բուլաղեանի

կը ներկայացնեն

I

ԴՕՆ-ԳՐԻԳՕՐԻՕ

Կօմեդիա 3 գործող. հեղ., Գոլցօնի, թարգմ. Թուրեանի։

II

ԽՍ ԷԼ ՔԻ ՄՕՅԻՔԼՈՒԹԻՒՆ

Վօդէվիլ մէկ գործ. հեղ. Տէր-Գրիգորեանի։

Մասնակցում են.—Տիկ. տիկ. Փառանձէմ, Նոնիկեան-Բուլաղեան. պ.պ. Բարայեան, Գրիգորեան, Գուլազեան, Լաչքարեան, Նոնիկեան, Սարեան, Փիրումեան և ուրիշները։

Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

Տեղերի գինը 5-ից մինչև 40 կօպէկ։

Ռէժիսսէօր՝ Ի. Ալիխանեան

1—2

Մի ինտելիգենտ հայ ընտանիքում կամենում են մի գիշերօթիկ (нахлебникъ) աշակերտ պահել։ Հարցնել «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցում (Дворцовая ул. д. Лалаева).

2—2

ԿՈՆԵԱԿԻ ԱՊՊԱՐԱՏ

Բոլորովին ՆՈՐ, ծախվում է ԿԷՍ գնով։ Հարցնել՝ Михайловск. просп., № 68, складъ дровъ Мамулова.

2—3

Շաբաթ, սեպտեմբերի 13-ին, առաւօտեան 9 ժամին

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

կը կատարվի բազման մաղթանք և դպրոցական պարապմունքները կը սկսվին։

2—2 Պաշտ. տեսուչ՝ Ստ. Մալխասեանց

ՈՒԶՈՒՄ ԵՄ ԳՆԵԼ

„ՄՈՒՐՃ“ ամսագրի 1903 թ-ի

1, 2, և 3 №№-ը։

Վաճառել ցանկացողները թող բարեհաճեն դիմելու «Մուրճի» խմբագրատուն (Чавчавадзевская, № 16) կամ «Գուտտենբերգ» գրավաճառանոցը (Дворцовая)։

2—3

ԴԱՍ ԳՐՔԵՐ ԿՐՕՆԻ

Պատրաստված յատկապէս պետական դպրոցների հայ աշակերտների և աշակերտուհիների համար, աշխ. Եզնիկ ա. ք. Երզնկեանի։

1) Առաջին գրքոյկ, «Աղօթքներ (բացատրութեամբ) և գլխաւոր տօների (համառօտ) պատմութիւններ» դ. տպագ. գինը 20 կոպ.։
2) Երկրորդ գրքոյկի ա. մասը «Հին ուխտի ս. պատմութիւններ» (բացատրութեամբ) բ. տպագ. գինը 30 կոպ.։
3) Երրորդ գրքոյկի բ. մասը «Նոր ուխտի ս. պատմութիւններ» (բացատրութեամբ), գինը 30 կոպ.։

Գումարով գնողներին 30% զեղչում։

Դիմել՝ Тифлисъ, прот. Езнику Ерзинкянцу.

9—10

Ծրանտերէն դասեր

Տալիս է մի հայ օրիորդ, վերջացրած Ժընէվի համալսարանը։

Դիմել՝ Вельяминовская ул. № 19.

3—15

ՆԿԱՐԻՉ ԳԷՈՐԳ ԲԱՇԻՆՋԱՂԵԱՆԻ

ՆԿԱՐՉԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳԻՐՔԸ

6 տպագրական թերթից բաղկացած, շքեղ վելէն թղթի վրա տպած, ընտիր արտասահմանեան թղթով շապկած, լոյս տեսաւ և ծախվում է Պետերբուրգում։

Գինն է 35 կ. ծանրաշարհածախսով

Դիմել հեղինակին հասցէով. С. Петербоургъ, „Пушкинская скоропечатня“, Христафору Башинджагянъ, Лештуковъ пер., д. № 4.

3—10

Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ

հրատարակութեամբ լոյս են տեսել և վաճառվում են՝

ԾԵՐԵՆՑԻ—«Երկունք» 9-րդ դարու։ Գինն է		. . . 1 ր. — կ.	
»	«Թէոդորոս Ռշտունի»	»	. . . 1 ր. — կ.
»	«Թորոս Լևոնի»	»	. . . — ր. 50 կ.
«Կաթողիկոսութիւն և Իրիմեան»		»	. . . — ր. 15 կ.

1—8

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՔԱՐԵԱՅ ՁՈՐ ԱՄԲԱՐ

քաղաքի կենտրոնում, ուր այժմ զետեղված է «Надежда» ընկերութեան պահեստը, տրվում է վարձով 1904 թուականի մայիսի 1-ից՝ ապրանքներ պահելու համար։ Ամբարի յատակի տարածութիւնն է 160 քառ. սաժէն։ Ըստ ցանկութեան կարելի է տալ և մաս-մաս՝ ուրիշ պէտքերի համար։ Կաթողիկական փողոց, տ. Զուբալովի, № 15. Հարցնել տանտիրոջը։ Մուտքը փոքր փողոցից. զանգահարել գլխաւոր դռնից, առաւօտեան 9—1 ժամին և երեկոյեան 5—7 ժամին։

(2.) 2—3

Ցերեկները մեծահասակների համար կազմված

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

երկու սեռի անձանց համար

[Баку, Прачешная, домъ Терь-Ованесова]

Կուրսերի նպատակն է տալ ունկնդիրներին մասնագիտական-առևտրական կրթութիւն եւ պատրաստել հմուտ ծառայողներ։ Ատեստատներ տալիս են ամեն վերջում։

Կուրսերում աւանդվում են՝ 1) Առևտրական թուաբանութիւն և թուաբանութիւն համրիչի վրա. 2) Հաշւապահութիւն՝ առևտրական, արդիւնաբերական-գործարանական և բանկային. 3) Առևտրական թղթակցութիւն. 4) Առևտրական տնտեսագիտութիւն. 5) Առևտրական և մաքսային օրէնքներ. 6) Գեղագրութիւն և արագագրութիւն (ուղղումն ձեռագրի). 7) Ուսումն գրող մեքենայի վրա։

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 20-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից ամենայն օր, կուրսերում առաւօտեան ժամը 9-ից մինչև 12-ը և երեկոյեան 4-ից մինչև 7 ժամը։ Կուրսերի կանոնադրութիւնը (уставъ) և մանրամասն ծրագիրը (программа)—տրվում և ուղարկվում են ձրիաբար։ Օտարաքաղաքացիները դիմում են՝ Баку, Учредителю Коммерческихъ Курсовъ А. И. Теръ-Каспарову.

(Ա. Հ.) 18—25

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ

2-րդ տպագրութեամբ

Կ. ԿՈՒՍԻԿԵԱՆՑԻ և ԼԵՒՈՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆՑԻ

կազմած

ՄԱՅՐԵՆԻ ԽՕՍՔ

Ընթերցանութեան ձեռնարկ 3-րդ և 4-րդ տարիների համար տօտ հայերէն-ռուսերէն բառգրքով։

ԳԻՆՆ Է 70 ԿՕՊ.

Դիմել. Թիֆլիս՝ «Մուրճի» խմբագրատուն կամ «Գուտտենբերգ» և «Կենտրոնական» գրավաճառանոցներին։

7—10

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ ՀԻՆ ԳՐՔԵՐ

1) Նարեկ XVII դարու. գրչագիր. մագաղաթի վրա, մէկ գրչագիր պատկերով և ոսկեզօծ գլխատառերով. փոքրածաւալ—40 ր.
2) Գիրք սրբոյ Աւետարանին Փրկչին մերոյ Յիս. Քրիստ., ի Վենետիկ, 1685 թ.—10 ր.
3) Աստուածաշունչ (պարունակում է Գիրք Յոբայ, Սաղմոսաց, Առակաց, Եկղէսիաստիկեայ, Երգ Երգոց, Իմաստութեան, Մարգարէութիւնք և ամբողջ Աւետարանը) 1668 թ.—12 ր.
4) Մ. Խորենացի. Ազգաբանութիւն տոհմին Յաբեթեանց յօրինեալ ի Մովսէսի Խորենացւոյ Կ'Ամստելօդամ, 1695 թ.—10 ր.
5) Բառգիրք Հայկազեան լեզուի. մի հատոր. Վենետիկ, 1769 թ.—5 ր.
6) Բառգիրք Հայկազեան լեզուի (փոքրադիր) 2 օրինակ. Վենետիկ, 1799 թ.—3 ր.
7) Հայերէ Աստուածաշունչ Հին կտակարանի. Կ'Ամստելօդամ, 1713 թ.—1 ր.
8) Նոր կտակարան Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Վենետիկ, 1710 թ.—1 ր.
9) Նարեկ XVIII դարու, Կ. Պօլիս—1 ր.
10) Նարեկ (պակասում է 14 երես), 1801 թ. 50 կ.
11) Շարական XVIII դարու, 2 օրինակ—1 ր.
12) Ն. Շնորհալի, Գիրք, որ կոչի ընդհանրական, Ս. Պետ. 1788—1 ր.
13) Գիրք պարապմանց սրբոյն Կիւրղի եպիսկոպոսի. XVIII դարու—1 ր.
14) Գիրք. Գրքուկս այս պատմէ նախ վասն գալստեանն Յիսուսի Երուսաղէմ և վասն չարչարանացն Նորա. Էջմիածին,—1710 թ.—1 ր.
15) Պատմութիւն վարուց սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի. Վենետիկ, 1749—1 ր.
16) Գիրք, որ կոչի Յիսուսորդի, արարեալ ի Ներսիսէ Կլայեցւոյ, Ս. Պետ. 1785—1 ր.
17) Գիրք, որ կոչի մեկնութիւն աղօթից արարեալ Երամնելոյն Խոսրովու Անձևացեաց եպիսկոպոսի և այլ սրբ. վարդապետաց, XVIII դարու—1 ր.
18) Վիպասանութիւն Ամերիկոյ արարեալ ի Կուլիէլմեայ Ռօպերթսօնէ, Թրեստ, 1794—1 ր.
19) Խորենացի. Նախակրթութիւն հռետորական. Վենետիկ, 1796 թ.—1 ր.
20) Սաղմոս XVIII դարու—1 ր.
21) Ճարտասանութիւն բովանդակեալ ի հինգ գիրս (մի հատոր), Վենետիկ, 1775—1 ր.
22) Կոչումն ընծայութեան. բանք հաւատոյ և խրատք առ ընծայեալսն ի խորհուրդ սուրբ աւազանին, 1781 թ.—1 ր.
23) Խրատականք և հոգեշահք քարոզք, Վենետիկ, 1704 թ.—2 ր.
24) Ժողովածու. Պատմութիւն նախահարցն սրբոց, այլ և Փրկչին մերոյ Յ.ի Ք.սի 1718 թ., ի Իստամպօլ քաղաքի—2 ր.
25) Քարոզք համառօտք եօթն կարգեան. Վրթանէս վարդ. Ասկերեանց, Վենետ. 1781—1 ր.
26) Գիրք Հարցմանց Սրբոյ Երանեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթևացւոյն. Կ. Պօլիս, 1729—3 ր.
27) Մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանին ըստ Մատթէոսի արարեցեալ և շարադրեցեալ ի Մխիթարայ վարդապետէ Սեբաստացւոյ, Վենետիկ, 1729 թ.—5 ր.
28) Մեկնութիւն Սաղմոսաց Դաւթի, յօրինեալ տեառն Մեծին Վարդանայ Բարձրաբերդցւոյ. Յաժդարխան, 1797—1 ր.
29) Մեկնութիւն չորեքտասան թղթոյ Երանելոյն Պօղոսի առաքելոյ. Վենետիկ 1806 Գաբրիէլ վարդ. Աւետիքեան—5 ր.
30) Աւգերեան. Բառարան համառօտ ի գաղղիականէ ի հայ և ի հայէ ի գաղղիական, 2 հատոր, 1817 թ.—3 ր.
31) Ստ. Նազարեանց. Վարդապետարան կրօնի—1 ր. 1855 թ. Յաղագս փորձական հոգեբանութեան, 1851 թ.—1 ր. Հանդէս նոր հայախօսութեան, 1857—1 ր.
32) Մ. Նալբանդեան (թարգմ). Թափառական հրէայ (3 օր.)—1 ր. Պաւղոս և Վիրգինիա 1 ր. և Դքսուհի Դէշէվրեօզ—50 կ.
33) Ивповѣданіе христ. вѣры арм. церкви. Изд. Іосифа Аргутинскаго. СПБ. 1799—1 р.
34) Свящ. Артемій Аламдаровъ. Краткій Россійско-Армян. словарь М. 1851—50 к.
35) Чубовъ. Грузинско—Русскій словарь—2 р. 50 к.

Եւ այլ գրքեր։ Ցանկացողները դիմում են Մոսկվա, Ուս. Լազարեանցին. Б. Казахинскій пер. д. 32, кв. 4. Ծանրաշարհածախսը գնողի հաշւով։ Գնել կարելի է և վերադիր վճարով։

5—5

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 12 Сентября 1903 г.

Электропечатня Груз. Изд. Т—ва, В. Ванкская ул.